

нових геополітичних концепцій в рамках Євросоюзу ("Північний вимір" та "Східне партнерство"), посередництво Стокгольма у діалозі ЄС з європейськими державами та лідерство скандинавського королівства у вирішенні проблем збереження клімату та захисту навколишнього середовища. Також необхідно відмітити вагомий внесок Швеції у відстоювання принципів демократії на континенті, підтримці біженців та іммігрантів, залученні інвестицій ЄС у малозабезпечені арктичні території країн на Півночі Європи. Хоча Швеція і не вступила до Євросоюзу та не підтримала проект Європейської конституції, їй вдалось здійснювати вплив на політику Євросоюзу та успішно захищати власні інтереси після вступу до Співтовариства.

1. Бабынина Л.О. Страны в Северной Европе и дифференциация в ЕС // Современная Европа, 2007, №3, С. 58 – 71. 2. Вахрушева К.В. Политика нейтралитета и членство Швеции в Европейском Союзе // Северная Европа. Проблемы истории. М., 2003, Вып. 4, С.141-150. 3. Програми та діяльність політичних партій Швеції. Режим доступу: <http://www.sweden.se/eng/Home/Society/Government-politics/Reading/Swedens-political-parties-a-quick-guide/>. 4. Пулейките К. Евроскептицизм в Западной Европе: случай Швеции. Режим доступу: <http://www.geopolitika.lt/?artc=158>. 5. Тауш А. Европейский Союз: "град

на холме" и "лиссабонская стратегия" // Мировая Экономика и Международные отношения, 2007, №3, С.65 – 72. 6. Європейська стратегія безпеки. Режим доступу: <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmclUpload/081205%20ruesreport%20final.pdf>. 7. Human Rights in Swedish Foreign Policy / G.Persson // Brief Summary of Communication – 2003. – 66 p. – режим доступу: http://www.humanrights.gov.se/dynamaster/file_archive/040301/3e2f0d255a5e3a6938c1bc0678ff7d8e/s200304_20e.pdf. 8. Lee-Ohlsson F. Sweden and Development of the European Security and Defence Policy // Cooperation and conflict. – Vol.44, No. 2, 2009, P. 123-142. 9. Mojsiejuk A. Identity in Swedish foreign policy, Uppsala, 2011. 10. Petersson O. The European debate in Sweden. Режим доступу: http://www.notreeurope.eu/uploads/tx_publication/ETud12-en_02.pdf. 11. Polish-Swedish proposal: "Eastern partnership"? 23 mfy 2008 // European neighborhood watch, issue 39. 12. Tepe F. Swedish neutrality and its abandonment / Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl: 6 sayı, 2007, s.183-201. 13. The Nordic countries and the European Security and Defence Policy / Bailes A., Herolf G., Sundelius B. – New York, Oxford university press, 2006. 14. Sundbers A., Nilsson C. Swedish Presidency Ambitions and ESDP. – S., 2009. 15. Swedish integration policy for the 21st century / Eva Cederholm – Stockholm, 2002. 16. Swedish national reform programme. Europe 2020 – EU: strategy for smart sustainable and inclusive growth – 2011. – 50 p. Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nrp/nrp_sweden_en.pdf. 17. The Swedish EU presidency. Режим доступу: <http://www.se2009.eu/en/>. 18. Utrikespolitisk och internationellt samarbete. Режим доступу: <http://www.regeringen.se/sb/d/1492>. 19. Wunderlich C. Moving beyond neutrality: Sweden's changing attitude towards the military use of force. – Stockholm, 2010.

Надійшла до редколегії 14.03.12

П. Шидловський, канд. іст. наук

ДОСЛІДЖЕННЯ КРЕМ'ЯНОГО ІНВЕНТАРЮ КИРИЛІВСЬКОЇ СТОЯНКИ

В статті проводиться аналіз крем'яних виробів з Кирилівської пізньопалеолітичної стоянки, відкритої В.В. Хвойкою, що зберігаються в фондах різних музейних установ. На основі проведеного дослідження подається власна культурно-хронологічна та функціональна інтерпретація пам'ятки.

The article presents the analysis of flint artefacts from investigated by V. Khvoika Kyrylivska Upper Palaeolithic location, which are deposited in funds of different museums. By this research provides cultural-chronological and functional interpretation of the site.

Кирилівська стоянка (інакше – Києво-Кирилівська) – унікальна пам'ятка доби пізнього палеоліту, яка вже понад 100 років викликає зацікавлення з боку спеціалістів, як з огляду на неординарність самої стоянки та предметів, що були виявлені під час досліджень, так і з огляду на історіографічну значимість її відкриття, розкопок та характеристики здобутих матеріалів. Адже саме з вивченням цієї пам'ятки пов'язується становлення вітчизняної археологічної науки та презентація об'єктів кам'яного віку України у світі, в зв'язку з чим в останні роки спостерігається значне поживлення інтересу серед науковців до історії відкриття та дослідження стоянки [10; 24; 15]. Але не зважаючи на актуальність питання розвитку українського палеолітознавства та тривалу історію досліджень, значна кількість проблем, що пов'язані з інтерпретацією як здобутих матеріалів, так і хронологічною, культурною, функціональною характеристикою самої пам'ятки залишаються невирішеними.

Така парадоксальна ситуація спричинена декількома факторами: По-перше, недосконалістю методики розкопок стоянки, і нехтування докладною планіграфічною та стратиграфічною фіксацією об'єктів, що зумовило певне довільне трактування шарів та об'єктів пам'ятки в майбутньому (адже це був перший археологічний досвід В. Хвойки); по-друге, не розробленість типолого-статистичного та технологічного аналізів виробів палеолітичної людини, відсутність уніфікації в описах предметів різними дослідниками; по-третє, розпорошеність матеріалів з розкопок в фондах різних музейних установ України, Росії та Франції та часткова втрата матеріалів під час II-ої світової. Саме з цих причин культурно-хронологічні та функціональні реконструкції пам'ятки значним чином різняться в працях різних авторів, від часу відкриття пам'ятки і до сьогодення. Пи-

танням характеристики Кирилівської стоянки займалась низка видатних науковців в галузі первісної історії, серед яких слід окремо назвати В.В. Хвойку, Ф.К. Вовка, П.П. Єфіменка, П.Й. Борисковського, І.Г. Підоплічка, І.Г. Шовкопляса, М.І. Гладких.

Зрозуміло, що для реконструкції способу існування первісних колективів, рештки життєдіяльності яких виявлені у вигляді конкретної археологічної пам'ятки, необхідно провести аналіз всіх доступних на сьогодні матеріалів – крем'яних виробів, виробів з кістки та бивню, предметів мистецтва, фауністичних знахідок. Особливе значення надається вивченню крем'яних комплексів пам'ятки: типолого-статистичному та технологічному аналізу виробів з кременю. Так, відсоткове співвідношення основних типів знарядь праці та відходів виробництва вказує на функціональну специфіку як окремих об'єктів, так і самої стоянки; специфічні технологічні прийоми, використані в первинній та вторинній обробці крем'яної сировини можуть слугувати для культурно-хронологічної характеристики. В запропонованій статті автор подає попередній аналіз крем'яного комплексу пам'ятки, використовуючи як вже опубліковані матеріали, так і опрацьовані особисто у фондах Національного музею історії України та в Національному археологічному музеї (Франція), наводить власну характеристику пізньопалеолітичної стоянки, хоча повний аналіз як крем'яних виробів, так і інших категорій матеріальної культури ще попереду.

Кирилівська стоянка, яку досліджував В.В. Хвойка в період з 1893 по 1900 рр., розташовувалась на правому березі р. Дніпро в м. Києві. Місце стоянки являло собою частину берегової височини, що була перерізана двома глибокими ярами між якими тягнувся мис довжиною близько 150 м в довжину і 50 м шириною в основі. Па-

© Шидловський П., 2012

леолітичні культурні рештки залягали у двох, за В.В. Хвойкою, культурних шарах – верхньому, розташованому на глибині 13-14 м і нижньому – 19-22 м [17, с. 7; 4, с. 31-32].

Історія дослідження пам'ятки цілком повно висвітлена в ряді як спеціальних статей, так і в монографічних виданнях [16, с. 736-738; 10, с. 36-44]. Топографічні та стратиграфічні умови розташування пам'ятки, фауністичний комплекс обох шарів та унікальні предмети первісного мистецтва неодноразово розглядалися вітчизняними вченими [17, с. 7-12; 12; 3; с. 153-155], тому, з огляду на значну кількість літератури з цих питань, більш докладно зупинимось на дослідженнях крем'яно-го інвентарю пам'ятки.

В.В. Хвойко одразу звернув увагу на крем'яні вироби з безсумнівними слідами обробки рукою людини, що залягали поряд з кістками мамонта на місці проведення земляних робіт у 1893 р. Про знахідку було повідомлено проф. В.Б. Антоновича, який навідався на місце досліджень і визначив крем'яні предмети в якості знарядь

доісторичної людини, а також зробив припущення про наявність на місці пам'ятки первісного стійбища.

Кирилівська стоянка була розкопана на площі понад 10000 м² і складалася з кількох культурних шарів [17, с. 1-2]. Нижній, найбільш потужний (товщина 0,4–0,6 м на площі біля 3000 м²), являв собою декілька прошарків складених вогнищами із великою кількістю бивнів, кісток та зубів первісних тварин (переважно мамонта, носорога) та крем'яними виробами. Інші культурні горизонти стратиграфічно розташовувалися вище один над одним і являли собою окремі плями культурного шару з чіткими контурами. Довкола знаходилося багато потрощених кісток тварин, залишків зітлілих органічних речовин, велика кількість крем'яних жовен та відщепів.

Автор розкопок підготував доповідь, що висвітлювала дослідження Кирилівської стоянки, для XI археологічного з'їзду в Києві (1899 р.), де були представлені крем'яні вироби (Рис. 1) [18]. Підсумкова публікація палеолітичних матеріалів міститься у монографії В.В. Хвойки, що побачила світ у 1913 р., перевидана у 2008 [17].

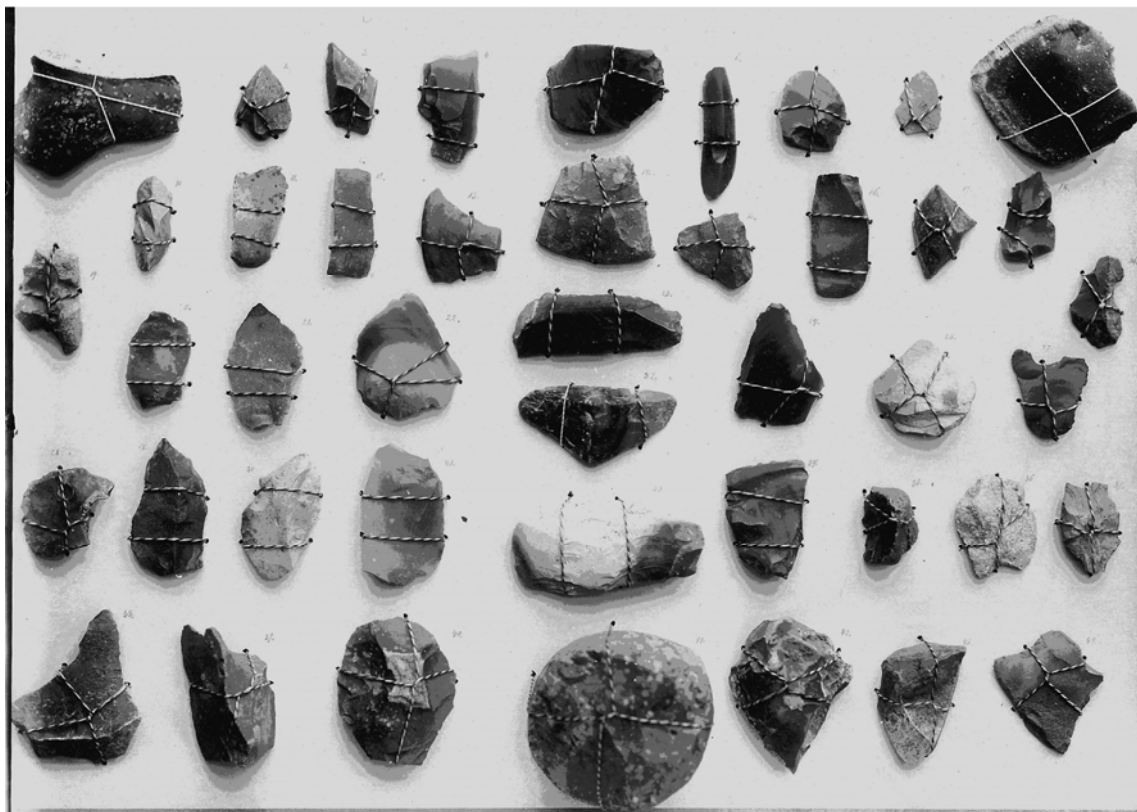

Рис. 1. Крем'яні вироби з Кирилівської стоянки, представлені В. Хвойкою на XI Археологічному з'їзді в Києві у 1899 р.

Недооцінюючи значення систематичної та докладної польової фіксації, дослідник помилився в датуванні та інтерпретації виявлених решток, віднісши їх до міжльодовикової епохи [17, с. 14-15]. З таким датуванням пам'ятки не погодився Ф.К. Вовк, який використовуючи типологію крем'яних знарядь та стилістику орнаменту бивнів мамонта, відніс нижній культурний шар до мадленського часу [5], та навів аналогії з територією Західної та Центральної Європи, зокрема Пржедмости [14, с. 214; 19, с. 22-23]. Слід відмітити, що Ф.К. Вовк мав можливість безпосередньо вивчити крем'яні знаряддя з Кирилівської, після того, як їхню частину було привезено до Парижу бароном Ж. де Баєм, з яким дослідник був знайомий особисто [25, с. 225-226]. Таку точку зору

дослідника згодом підтвердили й П.П. Єфіменко, П.Й. Борисковський, та І.Г. Шовкопляс, розглядаючи матеріали пам'ятки незалежно один від одного [9, с. 539-543; 3, с. 174-175; 22].

П.П. Єфіменко акцентує свою увагу на відмінностях у кількісному співвідношенні знарядь з кременю у нижньому та верхньому шарах. Так, дослідник відмічає досить незначну колекцію, представлену в основному пластинами та різцями, що походить з нижнього, найбільш потужного за насиченістю фауністичними рештками, шару. Бідність інвентарю він пояснює дефіцитом крем'яної сировини на території Київського Подніпров'я. Верхній шар – більш багатий на крем'яні вироби, що представлені правильними пластинами, нуклеусами та

необробленими уламками, які на думку дослідника представляли собою запас матеріалу для виготовлення знарядь. Серед останніх представлені скребки невеликих розмірів, серединні та кутові різці на пластинках, пластинки з притупленим ретушню краєм, які іноді мають характерні геометричні підтрикутні обриси [9, с. 542-543]. За певними особливостями крем'яного матеріалу, автор відносить нижні прошарки стоянки до самого початку мадленської епохи, порівнюючи її з матеріалами стоянок Костьонки II та III на Доні. Хронологічно, він розміщує ці "стоянки кирилівського типу" після Костьонки I, Авдєєва та Гагаріна, але перед Мізином, Журавкою, Боршевим II тощо [9, с. 532-533]. Верхні шари Кирилівської він датує пізньомадленським часом, знаходячи аналогії в таких пам'ятках кінця палеолітичної епохи як Гінці та Боршево II [9, с. 614-615].

Вивчаючи стоянки Середнього Подніпров'я, М.І. Гладких також відносить нижній культурний шар пам'ятки до середньої пори пізнього палеоліту, а верхній шар – до заключної пори льодовиків'я [7]. За думкою дослідника Кирилівська стоянка належить до межиріччя пізньопалеолітичної культури, наряду з Межирічською, Добранічівською, Гінцями та Фастівською [8, с. 40].

Іншу позицію щодо крем'яного комплексу пам'ятки зайняв П.І. Борисковський, якому належить найбільш повний огляд виробів з обох шарів. Він дійшов висновку, що за характерними рисами обробки інвентар обох культурних шарів дуже близький [2, с. 103]. Базуючись на дослідженнях цього вченого, І.Г. Підоплічко також стверджує про єдність крем'яного комплексу пам'ятки, вважаючи різні шари та прошарки стоянки рештками єдиного стійбища мисливців на мамонтів з функціонально різними ділянками та об'єктами [13, с. 41-43]. Таким чином, питання особливостей кременеобробки верхнього та нижнього шарів залишається відкритим. Розв'язання його можливе тільки після ретельного аналізу всіх доступних на сьогоднішній день матеріалів, що дасть можливість з'ясувати культурно-хронологічний та функціональний характер самої стоянки.

Слід відмітити, що на сьогоднішній день колекція з Кирилівської стоянки виявилась доволі розпорошеною – основний фонд зберігається в Національному музеї історії України (НМІУ), частина – в Музеї історії м. Києва, також частини колекції заходяться в музеях Франції та Росії, що значно утруднює аналіз крем'яного комплексу пам'ятки [23, с. 96; 15, с. 99]. Ще під час досліджень стоянки, розкопки відвідав французький знавець старожитностей, збирач предметів старовини з території Російської імперії для наповнення колекцій Музею Людини (Париж) барон Ж. де Бай [26, с. 54-55], якому В.В. Хвойка передав частину крем'яних виробів [24, с. 30]. П.І. Борисковський вказує на наявність виробів з Кирилівської у Геологічному музеї Московського геолого-розвідувального інституту.

Після II-ої світової війни колекція крем'яних виробів тривалий час вважалась втраченою, але завдяки зусиллям співробітників музею частково депаспортизовані матеріали були повернуті для науки. Наукове визначення крем'яного комплексу було зроблене М.І. Гладких. На сьогоднішній день в колекції а10 НМІУ нараховується 542 одиниці зберігання основного та 82 одиниці науково-допоміжного фонду [15, с. 101]. Найбільш повно опис матеріалів з обох шарів стоянки зроблено П.І. Борисковським, за яким і подаємо основні кількісні показники знарядь праці.

Загалом, нижній культурний шар містив величезне скупчення кісток мамонта (67 особин за підрахунками нижніх щелеп), залишки вогнищ і близько 250 кременів, з яких 200 збереглося та були визначені. Заготовки представляють собою сколи невеликої довжини у 3-4 см і лише 15% мало довжину 5-6,5 см. Переважна більшість знарядь представлена ретушованими пластинами – 32 екз. Другою за чисельністю категорією виробів з вторинною обробкою є різці – 10 екз., більшість з яких є кутовими на пластинах і значно менше багатоланкових серединних типів. Найменшою кількістю представлені скребки та ретушовані відщепи (по 2 екз.). Дослідник вказує також одне нуклеоподібне знаряддя [3, с. 156-157]. Сировиною для більшості виробів слугував темно-сірий крейдовий кремень, іноді частково патинований, частина ж артефактів виготовлена з низькоякісного кварциту.

Серед матеріалів нижнього шару, виявлених автором в колекції НМІУ, слід відмітити два нуклеуси та чотири знаряддя, що не були описані та опубліковані і знаходились серед відходів виробництва. Обидва нуклеуси мініатюрні на невеликих крем'яних гальках. Один – двоплощадковий з однією основною площадкою, підправленою сколами з боку робочої поверхні (Рис. 2: 4); інший – одноплощадковий, також з підправкою площадки (Рис. 2: 5). Знаряддя представлені ретушованою пластиною (Рис. 2: 1), кінцево-боковим скребком на пластині (Рис. 2: 2), та масивним серединним різцем-стамескою (Рис. 2: 6). До категорії мікроінвентарю можливо віднести пластинку з частково ретушованим краєм та тронкацією проксимального кінця (Рис. 2, 3) [21, с. 68-71].

Колекція крем'яного комплексу верхнього шару представлена 3000, з яких близько 580 визначені П.І. Борисковським. Всього пластинок 188, з яких 40 коротких перетинів та 30 вузьких "пластинок-лусочок", реберчасті пластинки представлені 10 екз. Відщепів та уламків кременю 230, 20 різцевих сколів. В колекції наявні 4 призматичні нуклеуси та один відбійник. Ретушовані пластини (50 екз.) є найчисельнішою категорією виробів з вторинною обробкою. Скребки, виготовлені як на пластинах, так і відщепах (19 екз.) становлять другу категорію серед знарядь. Наступна група представлена ретушованими відщепами (15 екз.). Незначною кількістю серед виробів з вторинною обробкою представлені різці (всього 3 вироби), з яких 1 серединний і 2 бокових. П.І. Борисковський публікує також 2 трикутних вістря із обрубувальною латеральною ретушню (один з Геологічного музею Московського геолого-розвідувального інституту) [3, с. 158-160].

Під час опрацювання колекції верхнього шару виявлено 31 екз. виробів, що знаходились серед відходів виробництва та переважна більшість яких неопублікована. Серед цих виробів два нуклеуси та 29 виробів з вторинною обробкою. Один нуклеус одноплощадковий торцевого зняття на морозобійному відколі (Рис. 3, 22), інший – двоплощадковий призматичний (Рис. 3, 23). Знаряддя праці представлені переважно ретушованими пластинами (20 екз.) (Рис. 3: 1-3, 6-11, 16-17, 20-21, 24). На частині цих виробів наявна тронкація дистального кінця заготовки (Рис. 3: 2, 7, 21). Крім того, визначено 4 різці, два з яких на куті зламаної пластини (Рис. 3: 18-19), один боковий скісноретушний та один серединний (Рис. 3: 4-5). Також виявлено ретушовані відщепи (Рис. 3: 12-14), вістря на пластинках та один кінцево-боковий скребок (Рис. 3: 15) [21, с. 69-72].

Сировиною для виготовлення знарядь верхнього шару Кирилівської стоянки слугували різні за якістю породи каменю. Переважна більшість виробів виготовлена з темно-сірого, інколи чорного кремню гарної якості. Частина виробів з сірого кремню з білястими включеннями та з крупнозернистого кварциту. Також наявні вироби з крем'яних гальок чорного кольору всередині та жовтавою підкіркою. Таким чином, мешканці стоянки користувались сировиною різного походження – канівським, дніпровським моренним, можливо волинським чи деснянським кременем, що спричинено відсутністю геологічних виходів якісної мінеральної сировини на території Київського Подніпров'я [20, с. 31-34].

В фондах Національного Археологічного музею (Париж, Сен-Жермен ен Ле) була виявлена колекція Ж. де Бая, що походить з Кирилівської стоянки. Загалом, колекція нараховує 37 екз., представлених як відходами виробництва, так і знаряддями праці. Серед відходів виробництва найбільшу групу складають пластини та їхні фрагменти – 17 екз. (Рис. 2: 7, 13-16); другою за чисельністю є категорія відщепів (11 екз.) (Рис. 2: 12) та невизначені уламки сколів (3 екз.). Наявний один одноплощадковий односторонній нуклеус (Рис. 2: 18). Знаряддя праці (5 екз.) представлені кінцевим скребком на фрагменті пластини (Рис. 2: 8), боковим різцем на пластині (Рис. 2: 17), двома ретушованими пластинами (Рис. 2: 9, 11) та одним ретушованим відщепом (Рис. 2: 10). На жаль, невідомо з якого саме шару походять ці вироби, але незначна кількість виявлених знарядь праці навряд чи змінить загальну статистичну картину типології виробів.

За технологічними особливостями обидва шари виявляють значну подібність. Так, техніка первинного розколювання була спрямована на отримання якісних пластинчастих заготовок шляхом як повздовжнього, так і біповздовжнього сколювання. На багатьох пластинчастих напівфабрикатах фіксуються специфічні особливості підготовки площадки – досить широко застосовувалось фасетування площадки нуклеуса, ізолювання площадки сколу та редукція карнизу нуклеуса. Такі прийоми давали можливість отримувати якісну заготовку, проксимальна частина якої отримувала "форму шпори" [6, с. 165-166].

Особливості вторинної обробки в обох шарах проявляються у використанні похилого плаского та дрібно-го ретушування при оформленні різних категорій виробів – різців, скребків, ретушованих пластин. Мешканцями стоянки практично не використовувався прийом обрубувального напівстрімкого ретушування, характерного для епіграветських пам'яток Середнього Подніпров'я – Межиріч, Гінці, Добранічівка, Семенівка, Фастів тощо, що датуються в межах 16-12 тис. рр. тому. Специфіка технології стоянки в первинній (фасетування площадки нуклеуса) та у вторинній обробці (використання плаского ретушування) не дає можливості віднесення цієї пам'ятки до межирізької пізньопалеолітичної культури.

Звісно, що повний аналіз крем'яної індустрії обох шарів Кирилівської стоянки ще попереду, але за характерними особливостями техніки розколювання, можливо віднести стоянку до кола пізніх граветських індустрій, що поширювались на території Східної Європи в період максимуму вюрмського зледеніння (20-18 тис. рр.

тому). Так, певні особливості у виготовленні знарядь знаходять аналогії з пам'ятками костюківсько-авдєєвської культури, зокрема Зарайської стоянки [11, с. 37-185], що не суперечить і радіокарбонному датуванню. Для нижнього шару Кирилівської отримана дата в Оксфордській лабораторії 19.200+/-250 [15, с. 99], що досить близько до третього шару Зарайської – 19.100+/-260 [1, с. 22].

Цікавим виявився розподіл категорій знарядь в обох шарах. Так, в нижньому шарі виявлено досить мало виробів з вторинною обробкою, серед яких переважають ретушовані пластини та різці. Знаряддя верхнього культурного шару представлені ретушованими пластинами, скребками та відщепами. З огляду на характер обох культурних шарів (значна кількість фауністичних решток в нижньому при досить незначній колекції крем'яних виробів та лінзоподібні скупчення верхнього шару з наявністю всіх основних категорій знарядь), можливо, що в даному випадку маємо справу з ділянками різного функціонального призначення єдиного поселення мисливців (можливо не одноразового), що складалось з кістковища і первинної обробки здобичі та житлової ділянки де відбувався остаточний етап утилізації продуктів полювання чи збиральництва (ретушовані пластини та скребки). Знаряддя праці також виготовлялись на житловій території (т. зв. "верхній шар"), про що свідчить наявність нуклеусів та уламків сировини. На території ж кістковища (т. зв. "нижній шар") використані тільки специфічні знаряддя для обробки туш тварин – ретушовані пластини та різці. Така характеристика стоянки пояснює знаходження значної кількості різцевих сколів в "верхньому шарі" (20 екз.) при майже повній відсутності самих різців, які були використані в "нижньому". З цих міркувань реконструкція жител з мамонтових кісток, які розташовувались в "нижньому шарі", що була проведена І.Г. Підплічком за малюнками В.В. Хвойки залишається бездоказовою [13, с. 32-40].

Таким чином, дослідження крем'яного інвентарю Кирилівської стоянки дозволяє зробити такі висновки:

1. За характерними особливостями обробки крем'яний інвентар стоянки демонструє значні відмінності від інших пам'яток межирізької культури Середнього Подніпров'я. Як за технологією виробництва, так і за радіо-вуглецевим датуванням найближчі аналогії матеріал знаходить в пізньограветських індустріях Східної Європи.

2. Колекції крем'яних виробів обох шарів стоянки виявляються цілком подібними за технікою первинної та вторинної обробки сировини, але досить різняться між собою за відсотковим складом різних категорій знарядь праці.

3. Це дає можливість стверджувати єдність структури стоянки, яка складалась з декількох функціонально різних ділянок – підвищеної житлової ділянки з рештками жител у вигляді чітких лінзоподібних скупчень матеріалу ("верхній шар"), де відбувалась основна господарська діяльність мешканців – виготовлення знарядь, утилізація здобичі тощо; та кістковища – природного чи антропогенного скупчення фауністичних решток – яке активно використовувалось людьми. Використання цього кістковища можливо мало епізодичний, сезонний характер, про що свідчить наявність декількох прошарків як в "верхньому", так і в "нижньому" шарах.

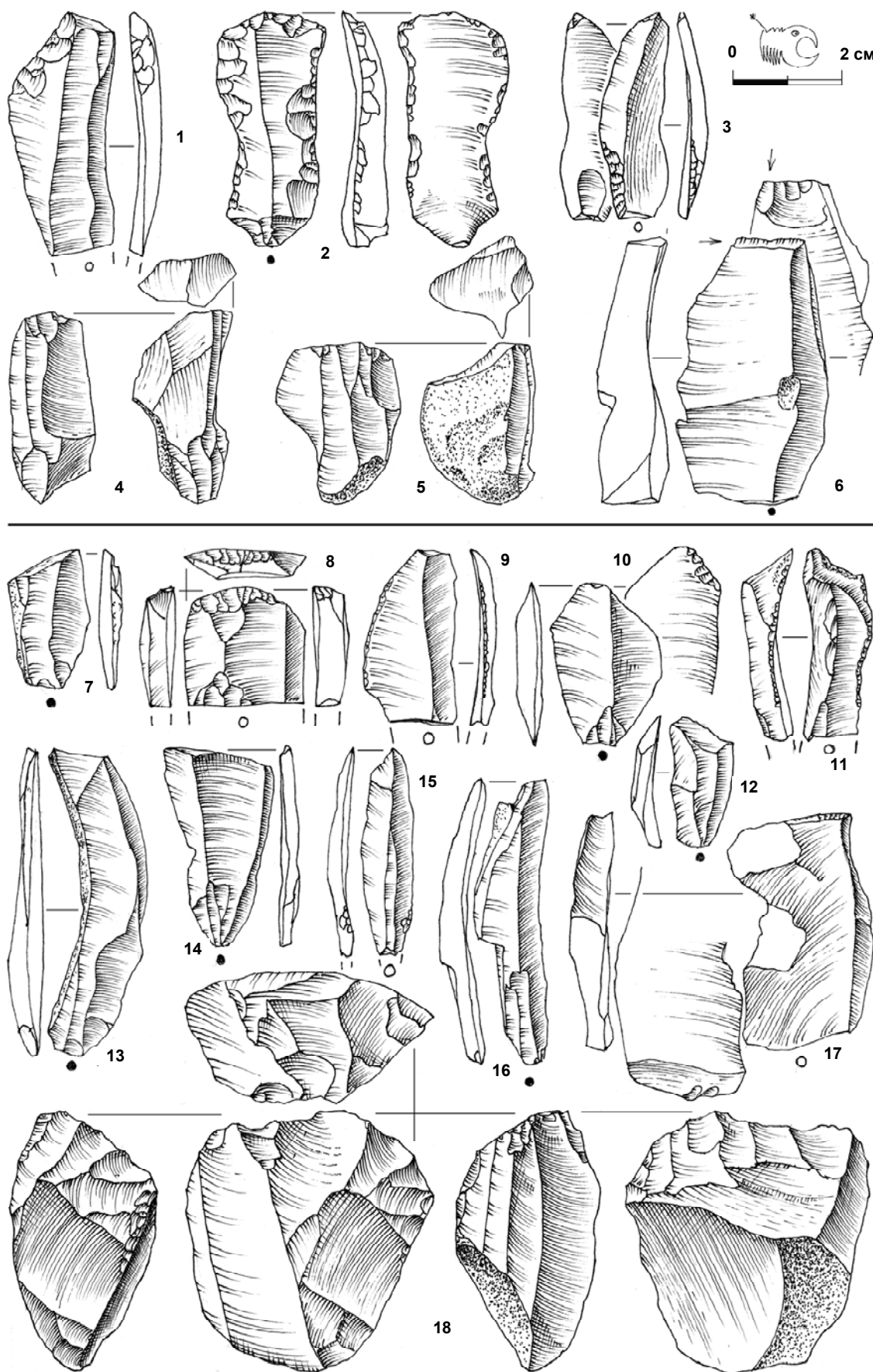

Рис. 2. Кирилівська стоянка.

Крем'яні вироби: 1-6 – "нижній шар", Наукові фонди НМІУ;
7-18 – Фонди Національного археологічного музею (Франція), колекція Ж. де Бая

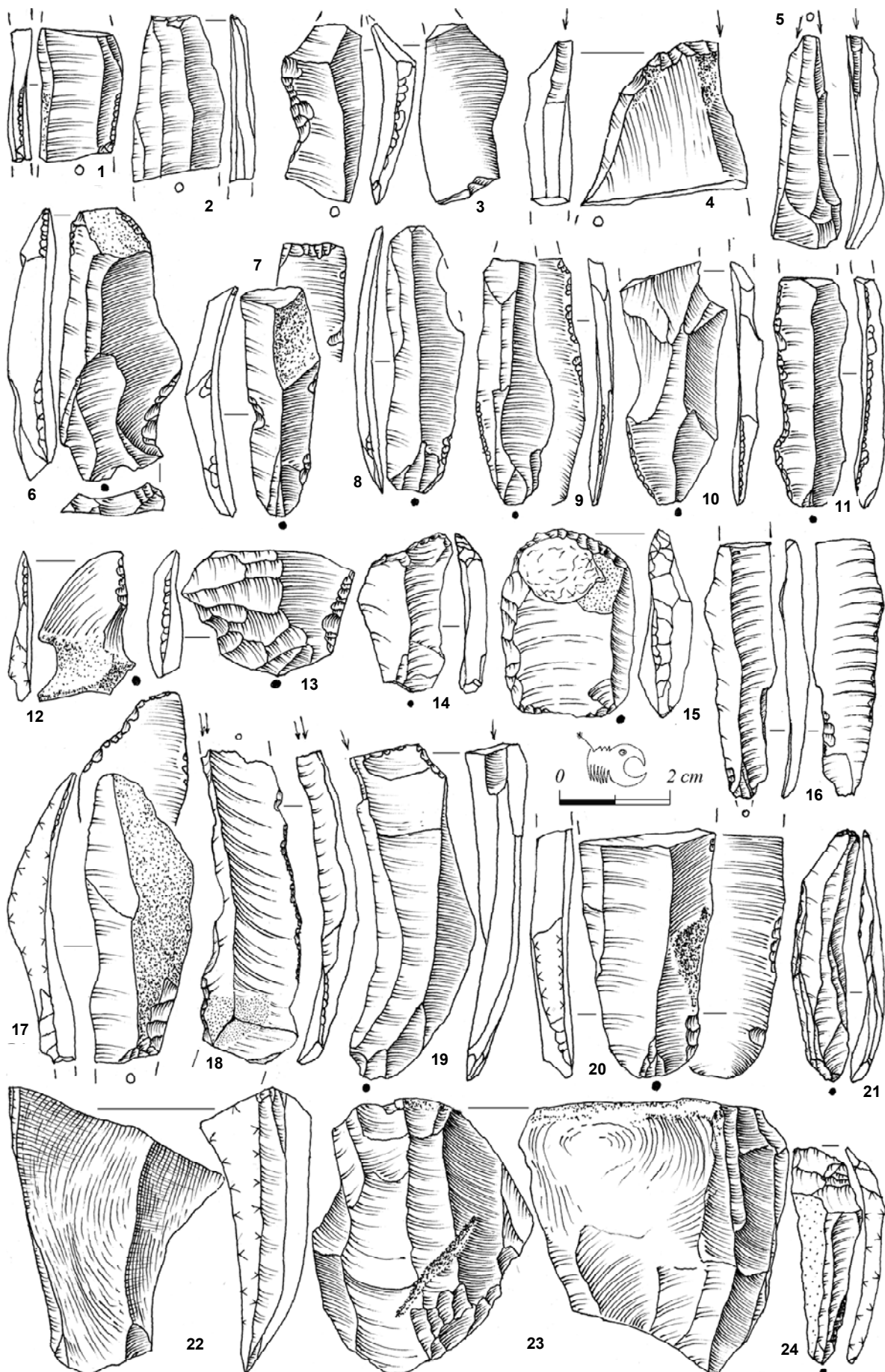

Рис. 3. Кирилівська стоянка. Вироби з кременю, "верхній шар", Наукові фонди НМІУ

1. Амирханов Х.А. Стоянка Зарайск А: характеристика объектов третьего культурного слоя // Исследования палеолита в Зарайске. – М., 2009. 2. Борисковский П.И. Кирилловская палеолитическая стоянка // Материалы и исследования по археологии СССР. – Т.2. – М.-Л., 1941. 3. Борисковский П.И. Палеолит Украины: Историко-археологические очерки. – М.-Л., 1953. 4. Борисковский П.И., Праслов Н.Д. Палеолит бассейна Днепра и Приазовья // Свод археологических источников. – Вып. А 1-5. – М.-Л., 1964. 5. Вовк Хв. Передісторичні знахідки на Кирилівській вулиці у Києві // Матеріали до українсько-руської етнології. – т. I. – Львів, 1899. 6. Гиря Е.Ю. Технологический анализ каменных индустрий. Методика микро-макроанализа древних орудий труда. Ч. 2. – Археологические изыскания. – Вып. 44. – СПб., 1997. 7. Гладких М.И. Різні прояви пізньопалеолітичної культури в Середньому Подніпров'ї // УІЖ. – 1971. – №10. – С. 99-102. 8. Гладких М.И. Исторична інтерпретація пізнього палеоліту (за матеріалами території України) – К., 1991. 9. Ефименко П.П. Первобытное общество. Очерки по истории палеолитического времени. – К., 1953. 10. Колеснікова В.А. Вікентій (Чеслав) Хвойка. Сторінки наукової біографії. – К., 2007. 11. Лев С.Ю. Каменный инвентарь Зарайской стоянки // Исследования палеолита в Зарайске. – М., 2009. 12. Підопличко І.Г. Дослідження палеоліту в УРСР // Палеоліт і неоліт України. – Т.І, вип. I. – К., 1949. 13. Підопличко І.Г. Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине. – К., 1969. 14. Радієвська Т.М. Археологія у науковому доробку Хведора Вовка, матеріали його досліджень у зібранні Національного музею історії України // Археологія і давня історія України. Вип. 9. Історія археології: дослідники та наукові центри. – К., 2012. 15. Радієвська Т.М., Біленко М.М. Перший археологічний досвід В.В. Хвойки // Науково-дослідницька та просвітницька діяльність Вікентія Хвойки. – Матеріали науково-

практичної конференції Київського обласного археологічного музею. – Трипілля, 2010. 16. Хвойка В.В. Каменный век среднего Приднепровья // Труды XI АС в Киеве 1899 г. – Т.1. – М., 1901. 17. Хвойка В.В. Древние обитатели Среднего Приднепровья и их культура в доисторические времена (с комментариями и иллюстрациями). – К., 2008. 18. Хвойка В.В., Покровский А.М. О раскопках в Киевском уезде // Известия XI Археологического съезда в Киеве 1-20 августа 1899 г. – № 12. – К., 1899. 19. Чикаленко Л. Хведір Кіндратович Вовк як передісторик // Археологія і давня історія України. Вип. 9. Історія археології: дослідники та наукові центри. – К., 2012. 20. Шидловський П.С. Вплив фізичного оточення на формування матеріальної культури пізньопалеолітичного населення Середнього Подніпров'я // Проблеми археології Середнього Подніпров'я: До 15-річчя заснування Фастівського державного краєзнавчого музею – К.-Фастів, 2005. 21. Шидловський П.С., Прядко Д.Ю. Пізній палеоліт Київського Правобережжя // Археологія і давня історія України. Вип. 6. Стежками археології. До 70-річчя проф. М.И. Гладких. – К., 2011. 22. Шовкопляс І.Г. Пізній палеоліт // Археологія Української РСР. – К., 1971. 23. Яковлева Л. Нові дані про археологічні колекції В. Хвойки з Кирилівської стоянки // АНТ. Вісник археології, мистецтва, культури. – 2000. – № 4-6. 24. Pakharieva O. Relations entre prehistoriens Russes et Français au XIXe et au debut du XXe siècles // VITA ANTIQUA. Збірка наук. статей. – К., 2009. – № 7-8. 25. Richard N. Volkov in France: Cultural transfers in anthropology and prehistoric archaeology at the end of the 19th century // Археологія і давня історія України. Вип. 9. Історія археології: дослідники та наукові центри. – К., 2012. 26. Trésors méconnus du Musée de l'Homme. Dans le secret des objets et des mondes / Ed. Catherine Eve / Muséum National d'Histoire Naturelle. – Paris, 1991.

Надійшла до редколегії 14.03.12

В. Ширай, асп.

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ЗАСАД РЕПАТРІАЦІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ КРИМСЬКИХ ТАТАР НАПРИКІНЦІ ХХ-ПОЧАТКУ ХХІ ст.

В статті розглядаються проблеми облаштування кримських татар.

The problems of arrangement of Crimean Tatars are examined in the article.

Питання державної політики щодо кримських татар є актуальною темою дослідження враховуючи проблеми та виклики сьогодення, які постають перед Українською державою.

В сучасних умовах пошук ефективних методів співпраці з кримськотатарським національним рухом залишається одним із базових принципів державної етнополітики.

Цьому завданню можуть слугувати історичні дослідження, які ставлять за мету систематизувати практику формування та здійснення політики щодо кримських татар часів незалежності, дати оцінку її ефективності. Серед них, насамперед, слід назвати працю В. Котигоренка "Кримськотатарські репатріанти: проблема соціальної адаптації". Це, на наш погляд, перше системне дослідження процесів репатріації депортованих, у якому автор на основі аналізу широкої джерельної бази, дає ґрунтовні відповіді на те, що відбувалося в Криму у процесі повернення та облаштування кримських татар [1].

Значну увагу гуманітарним проблемам облаштування та інтеграції кримських татар приділили відомі українські історики О.Рафальський [2] та М. Панчук [3]. Особлива цінність їх доробку полягає в тому, що у контексті загальних тенденцій історіографічного процесу дається аналіз негативних стереотипів в науковому осмисленні та суспільних оцінках ролі кримськотатарської спільноти в давній та сучасній історії України та шляхів їх подолання.

Разом з тим ці дослідники кримськотатарської проблеми не ставили перед собою завдання виокремлювати алгоритм дій влади щодо репатріантів, в комплексі досліджувати чинники, які спричинили ті чи інші кроки державних органів аби забезпечити керованість процесів облаштування депортованих в АР Крим у 90-х роках.

З урахуванням вищезазначеного, автор у своєму дослідженні аналізує окремі аспекти формування засад

державної політики щодо кримських татар та форми і методи її здійснення.

На початку 90 – х років кримські татари розпочали активну політику щодо відстоювання своїх прав. Так, у червні 1991 року курултай прийняв "Декларацію про національний суверенітет кримськотатарського народу", відповідно до якої Крим проголошувався національною територією кримськотатарського народу, де тільки він має право на самовизначення відповідно до міжнародних правових актів. Це при тому, що сумарна кількість кримських татар на півострові була близько 100 тис. осіб, що становило лише близько 4 % населення півострова [4].

Натомість, у вищих органах державної влади України розуміли, що розв'язання політико-правових проблем кримських татар не на часі і визначили головним вектором політики щодо репатріації депортованих їх соціально-економічне облаштування.

Важливими документами, що активізували цю роботу стали постанови Кабінету Міністрів України від 11 серпня 1995 р. за № 636 "Про заходи щодо розв'язання політико-правових, соціально-економічних та етнічних проблем в Автономній Республіці Крим" та від 18 березня 1996 р. за № 331 "Про здійснення заходів щодо розв'язання соціально-економічних, етнічних та гуманітарних проблем в Автономній Республіці Крим", якою було затверджено Програму першочергових заходів щодо розселення та облаштування депортованих кримських татар і осіб інших національностей, які повернулися та проживають в АРК.

У цілому динаміка виділення бюджетних коштів на процес облаштування депортованих кримських татар виглядала так: У 1992 році на потреби депортованих з Державного бюджету України було виділено більш як 10 мільярдів карбованців, у 1993 році – 110 мільярдів